

Mitä taide voi meille merkitä

Sava, Inkeri. 1984. Mitä taide voi meille merkitä. Aikuiskasvatus 4, 1, 22—27. — Artikkelissa halutaan antaa virikkeitä pedagogiselle keskustelulle taiteellisen toiminnan asemasta aikuisen ihmisen kasvussa ja pyrkimyksissä löytää persoonallinen tapa elää mielekkäästi ja täysipainoisesti. Kirjoituksessa käsitellään aluksi taiteen olemusta yhdessä esteettisyyden ja luovuuden kanssa. Toisena päätehtävänä pohditaan arvoista käsin taiteellisesti toiminnan erilaisia merkityksiä.

Jan Blomstedt (1982) lainaa James Boswellia

”Boswell: ’Minua kummastuttaa, Sir, etette nauti kirjoittamisesta enemmän kuin siitä, että olette kirjoittamatta.’ Johnson: ’Sir, sitä teidän sopiiikin kummastella.’”

ja toteaa, että kirjoittaminen on kuolettavan ikävää ja se, että niin monet siihen puuhaan ryhtyvät, osoittaa vain, että hinta on maksamisen arvoinen. Tämä luovan tekemisen paradoksi väikkyi mielessäni lupautuessani kirjoittamaan taiteen tehtävistä ja merkityksestä erityisesti aikuiselle ihmiselle.

Toive tämänaiheisesta kirjoituksesta on selvä ilmentymä tämän hetken intresseistä. Materiaalinen hyvinvointimme on saavuttamassa rajansa ja luomassa meissä kaipautta johonkin syvällisempään, inhimillisempään, henkiseen. On puhuttu paljon yleissivistävän koulutusideologiamme liiasta teoreettisuudesta, sen arvoinvalidisoivasta vaikutuksesta, siitä että se kehittää yksipuolisesti aivojemme vasenta puoliskoa ja että aikamme synnyttää ’tyhjiä, narsistisia lapsia’, joilla on aina nälkä tietämättä mikä nälättää (Kramer 1971). Kaikissa tämänsuuntaisissa kannanotoissa taidetta ja esteettisiä kokemuksia pidetään kyseisten ongelmien yhtenä merkittävänä ratkaisukeinona.

Se mikä taiteessa psykologisessa ja kasvatuksellisessa mielessä on merkityksellistä ihmiselle, on suorassa suhteessa siihen, mikä on ominaista taiteelle ja taiteelliselle toiminnalle. Tästä syystä pyrin esityksessäni valottamaan kahta kysymystä: 1) mitä taide ja taiteellinen toiminta on ja 2) miksi me tunnemme tarvetta taiteellisesti toimintaan (kun me sitä historian valossa eittämättä tunnemme).

1. Taiteellisen toiminnan käsitteistä

Taiteen määrittelemineen lyhyesti ja yksiselitteisesti on tietenkin mahdoton ja yhtä mieletön tehtävä kuin aukoton vastaaminen kysymykseen ”mitä elämä on”. Jokainen käsitteellinen selitysyritys on rajallinen ja yhteydessä kulttuuriin, aikakauteen ja määrittelijänsä arvo maailmaan. Omalta osaltani haluan taiteen olemuksen selvittelyn yhteydessä käsitellä myös esteettisyyden ja luovuuden käsitteitä.

1.1 Esteettinen todellisuussuhde

”Sillävälin saapuu toiselta rannalta kukka viesteineen ja kuiskaa korvaamme: ’Minä olen tullut. Hän on minut lähettänyt. Minä olen kauniin lähettiläs, sen Yhden, jonka sielu on rakkautta.’” (Tagore)

Käsitteet ’esteettinen’ ja ’taide’ peittävät osaksi toisensa, mutta eivät ole identtiset niinkuin usein ajatellaan. Niiden yhteisenä alueena on taiteessa ilmenevä esteettisyys. Yleisesteettistä suhtautumista voi ilmetä periaatteessa millä elämänalueella tahansa: Suhteessamme luontoon, kulttuurin eri puoliin, toiseen ihmiseen tai omaan työhön (esim. tietokone-ekspertin suuri antaumuksellisuus ja harras suhtautuminen ATK-ohjelmien tekoon). Esteettinen on näin ymmärrettyinä eräs todellisuussuhteen muoto kuten teoreettinen, uskonnollinen, eettinen tms.

Esteettisen havainnon, elämyksen ja todellisuussuhteen juuret ovat **aistillisuudessa**: se mikä koetaan esteettisesti on ensin aisteihimme ja tunteisiimme vetoavaa. Esteettiselle **tunnesuhteelle** näyttää olevan ominaista sellainen posi-

tiivisesti arvoväritetty emotionaalinen tila, jossa ikänkuin annamme esteettisen arvostuksemme sen kohteelle, antaudumme sille tai sen valtaan. Tällöin arvostamme kohdetta sen itsensä vuoksi, emme siksi että siitä materiaalisesti hyötyisimme. Tämänkaltainen tunnesuhde on kokevan ihmisen kannalta katsottuna läheisessä yhteydessä rakkaudentunteeseen (ks. tark. Sava 1981a). Ihaillessamme esim. maiseman kauneutta koemme samalla pyytettyä myyttä, sisäistä rauhaa, iloa, harmoniaa, liikuttumme jne. Tietenkin esim. esteettisesti koettava taideteos saattaa herättää meissä voimakasta kauhua, inhoa, tuskaa, mutta ilmeisesti se samalla virittää tuota positiivisesti väritynyttä tunnetta ja aistinautintoa sekä eräänlaisia varauksetonta ihailua taidetta kohtaan, joka pystyy ilmaisemaan inhimillistä kärsimystä, puutetta tms. niin aidosti ja elävästi että voimme aistia tuon kärsimyksen, tuntea olevamme sen keskellä.

1.2 Taide ja taiteellinen toiminta

”Taide merkitsee taiten tekemistä.” (Renoir)

Taiteisiin sisällytetään yleisesti kuuluviksi kirjallisuus, näyttämötaide, kuvataiteet, taide-teollisuus, rakennustaide, valokuva- ja elokuvataide, musiikki sekä tanssitaide. Se että näin erilaiset toiminnan alueet katsotaan samaan käsitteeseen kuuluviksi, johtuu siitä, että niillä kaikilla on ihmiselle jotakin samantyyppistä funktionaalista merkitystä (Oksala 1978). Merkittävä yhteinen piirre on ainakin juuri esteettisyys: taiteellisen toiminnan avulla tuotetaan taideteokseksi tarkoitettu kulttuuriobjekti, jonka funktio on olennaisesti esteettinen (ks. tark. Sava 1981b). Me ihmiset siis luomme jonkin ilmiön taiteeksi. Koska taiteellisen arvon antaminen jollekin objektille on persoonallinen tapahtuma, on ymmärrettävää että jonkin maalauksen, kirjallisen teoksen, musiikkiesityksen tms. taiteellisesta laadusta voidaan erilaisista kokemuksista ja asiantuntemuksesta sekä taiteen koetusta funktiosta riippuen olla niin eri mieltä kuin saatetaan olla. Tämä seikka on mielestäni tärkeä kasvatuksellisesti. Kriitikki ja eri mieltä oleminen tulisi hyväksyä luonnollisena osana taiteellista toimintaa. Tässä tulisi pyrkiä paitsi omien tarkoitusten ymmärrettäviksi tekemiseen, toisen ihmisen tarkoitusten ymmärtämiseen eli ’tajuamaan miltä toisesta tuntuu, tuntematta itse välttämättä samoin’. Osaltaan tähän ajatukseen voidaan perustaa se väite, että taiteellinen toiminta ja taidkasvatus kehittää **empatiakykyä**.

Taiteen määrittäminen luovana, intention-

naalisena tapahtumana (ks. myös Merikallio-Nyberg 1974) korostaa taidetta psyykkisenä prosessina, joka yleisesti esitettynä sisältää

- 1) taiteen vastaanottamisen/kokemisen (esim. katselu ja kuuntelu),
- 2) tulkinnan (esim. tietyn Beethovenin pianosävellyksen esitys)
- 3) oman taiteen tuottamisen (oma säveltäminen, kuvantekeminen tms.).

Taiteen vastaanottamiseen sisällytän myös arvioinnin, kritiikin.

Taiteellisessa tuottamisprosessissa me annamme jonkin taiteenlajin keinoin (piirtämällä, kirjoittamalla, tanssimalla jne.) konkreettisesti aistittavan symbolisen **muodon, hahmon** mielikuvillemme, tunteillemme, ajatuksillemme eli kaikelle sille minkä haluamme muovata taiteelliseksi objektiksi. Taiteen tekemisen onnistumisen kriteeri on lopulta se, pystymmekö sen avulla ilmaisemaan haluamaamme eli löytämään ’moninaisuudesta’ **olennaisen**. Tämä edellyttää sitä, että vaikka taiteen tekeminen onkin intuitiivinen ja suureksi osaksi tiedostamaton (tunteiden johdattama) prosessi, taiteen tekijän tulisi tajuta (aistia, tuntea) se, mikä hänen mielikuvissaan, ajatuksissaan jne. on olennaista. Tämän lisäksi hänellä on oltava riittävät tekniset ja taidolliset valmiudet tuon intentionsa välittämiseen. Taiteen -sanankuperä viittaakin **taitavaan tekemiseen**. Salminen (1981) edelläolevaan Renoirin ajatuksen tukeutuen toteaa, että ihmisestä tulee taiteessa kuten muillakin alueilla luova vain kun hän oppii ”tekemään jotakin kunnolla ja kun hän haluaa tehdä sen vielä paremmin”.

Myös tiede pyrkii olennaisen löytämiseen todellisuudesta eli on tässä suhteessa sukua taiteelle. Eisner (1981, ks. myös Sava 1982) on ansiokkaasti analysoinut tieteellisen ja taiteellisen todellisuussuhteen eroja. Empiriatieteellinen objektiivinen ’totuuden etsintä’ keskittyy lähinnä havainnoitavissaolevaan, kun taas taide tarkastelee fenomenaalista, **elämyksellistä** todellisuutta eli keskittyy siihen, mitä me ihmiset pidämme mielekkäänä ja merkityksellisenä. Taide on tiedettä intensiivisempää ja edellyttää aina **persoonallista tulkintaa**, jossa aistikokemusten ja tunteitten asema on keskeinen. Jos tiedämme mitä ruusu on latinaksi, mutta emme tiedä miltä ruusu tuoksuu, olemme jättäneet tavoittamatta jotakin olennaista ruususta. Taide siis johdattaa meitä tämäntapaiseen vahvasti **aistikokemuksiin ja tunteisiin pohjautuvaan tietämiseen**. Tiede pyrkii todellisuutta koskeviin yleistyksiin yleensä nomoteettisesti. Taiteessakin pyritään **yleistyksiin**, mutta **yksittäisten tapausten kautta**. Näin se voi palvella

myös nk. metahistoriallisia arvoja:

”Henkilökohtaisen ja psykologisen draaman kautta Dostojevski tavoittaa ihmisen ehtojen ääret, ja tällöin ei enää ole kysymys vain köyhistä venäläisistä ylioppilaista, vaan ihmisestä mistä tahansa ja milloin tahansa.” (Sabato)

1.3 Luovuus taiteellis-esteettisessä toiminnassa

”Luova pitäisi muuttaa ’tekeväksi’. Häipyisi mystifioiva himerrys.” (Anhava)

Ajattelen itse tällä hetkellä, että luovuus on välitön, aito ja aktiivinen suhde joko itsemme ulkopuoliseen todellisuuteen (kuten työhön, luontoon, toiseen ihmiseen, taiteeseen) ja/tai sisäiseen todellisuuteen (omiin aistimuksiin, fantasioihin, ajatuksiin jne.). Tuota todellisuutta tai jotakin sen osaa järjestetään ja muunnetaan joidenkin kriteerien suhteen uudella tavalla. Luodaan joillekin tutuille, vanhoille ja arksille **uusja merkityssuhteita**: joku luo tarpeettomaksi käyneestä reestä kukkapenkkin, joku taiteilija erilaisista pahlavilaatikoista taidetta Ateneumiin, joku unestaan taulun tai lapsuudenkokemuksistaan kirjan. Tämäntyyppiset merkityssuhteet voivat olla uusia pelkästään luovalle yksilölle itselleen tai luova teko voi ratkaisevasti vaikuttaa jopa koko yhteiskunnan historiaan.

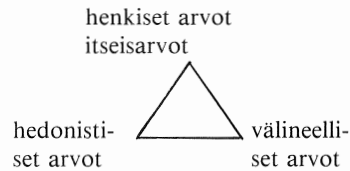
Luovuus ymmärretään yleisesti jonakin ulospäin näkyvänä **toimintana**. Tärkeätä mielestäni on puhua myös luovasta **olemisesta**, jossa meillä on aikaa itsellemme, omille elämyksillemme, tunteillemme, mielikuvituksillemme, unelmillemme. Esimerkiksi esteettinen, herkkä kokeminen ei liene mahdollista ilman tällaista ’olemistaa vaan’, ilman aikaa ja kiireettömyyttä.

Luovuus kuuluu taiteen ja esteettisyyden olemukseen niiden välttämättömänä osana eli jokin kokemus tai teko ei mielestäni voi olla taiteellis-esteettinen ellei se herätä jonkinlaisia uusia merkityssuhteita ainakin luovassa ihmisessä itsessään. Taide ei siis näin ymmärrettynä voi olla pelkästään luonnon jäljittelyä tai heijastusta, vaan aina taiteen vastaanottajan, tulkitsijan tai tekijän persoonallinen luova teko. Tämä käsitys ei sulje pois sitä aiemmin esitettyä seikkaa, että taiteellinen luova toiminta edellyttää tietoja ja taitoja ja että harjaantuminen taiteelliseen tekemiseen on paljolti ehkä ikäväksikin koettavaa, ei-luovaa työtä.

2. Taiteellis-esteettisen toiminnan merkityksestä

”Humanisti on valmis sanoutumaan irti kaikesta, mikä rajoittaa tai kahlehtii ihmisen mahdollisuuksia elää ihmisarvoisesti.” (von Wright)

Vastaus kysymykseen taiteen merkityksestä meidän elämässämme riippuu niistä erilaisista arvoista, jotka ohjaavat valintojamme. Alldardin (1976) mielestä ihmisen pyrkimyksistä ja arvoista on mahdollista päästä selville heidän tarpeitaan tutkimalla. Tarkastelen seuraavassa taiteellis-esteettisten kokemusten erilaisia merkityksiä tunnetun arvoluokituksen pohjalta, jossa arvot on luokiteltu suhteessa toisiinsa (ks. tark. Sava 1981b):

Yleensä tämä luokitus esitetään hierarkisena. Mielestäni ko. arvot ovat kuitenkin keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa: vaikka hedonistiset arvot tietyssä mielessä ovatkin esim. henkisten arvojen edellytys, on myös helppo löytää esimerkkejä, joissa henkiset arvot ovat mielihyvän kokemisen ja jopa hengissä säilymisen edellytys.

2.1 Taide nautintona

”Minä oon sitä mieltä, että taiteen pitäisi tehdä semmonen hyvän olon tunne ja ilon tunne ja tämmönen, niin silloin siitä tulis jonninlaanen naatinto jossaen mielessä kahtojalle.” (Lapinlahtelainen emäntä, ks. Salminen)

Taiteen esteettinen olemus sisältää sen, että aisteihin ja tunteisiin vedotessaan taide tuottaa jonkinlaatuista ja -asteista mielihyvää, nautintoa, iloa ja virkistystä. Se minkätyyppiset ja -laatuiset taiteellis-esteettiset kokemukset tuottaa nautintoa meissä aikaansaavat, riippuu siitä, miten me taidetta muuten arvostamme samoin kuin asiantuntemuksestamme ja sensitiivisyydestämme ko. taiteen alueella. Joku haluaa väsyneenä raskaan työpäivän jälkeen jytää, uuno turhapuroa tms., ts. viihdettä joka ei edellytä ymmärtämisekseen henkisiä ponnituksia ja jossa esim. ärsyksen voimakkuus, rytmi, huumori tms. tuottaa nautintoa ja vir-

kistystä laukaisten näin väsymystä, turtumusta jne. Jollekulle vain hyvin korkeatasoisesti esitetty klassinen musiikki on esteettisen mielihyvän lähde, toiselle luonnon hiljaisuus ja yksinolo (oleminen).

Tuntuu siltä, että meidän kulttuurimme — niin myös koulujärjestelmämme — pitää hedonistista suhdetta taiteeseen ja elämään yleensä muita arvoja halpa-arvoisempana. Onko niin, että puritaaninen uskonnollinen taustamme on edelleen vaikuttamassa siihen, että aito aisti-ilo ja nauttiminen koetaan synniksi? Ilon ja nauttimisen 'elämänfilosofia' on alue, jolla aikuiskasvatuksen olisi mahdollista ohjata ihmisiä tiedostamaan myös tämäntyyppiset tarpeensa, hyväksymään ne ja etsimään aitoja ja suoria keinoja niiden tyydyttämiseksi. On ilmeistä, että kun saamme nämä 'primitiiviset' tarpeemme vaikkapa taiteellisesti halpa-arvoisinkin keinoin tyydytetyiksi, meille tulee itsestämme käsin kaipaus myös syvällisempiin ja nk. jalostuneempiin henkisiin kokemuksiin. Usein tämä tarve ei tosin ilmene suoraan vaan esim. kyllästymisenä, ikävystymisenä yms. Kasvatuksen mahtava tehtävä olisi auttaa ihmisiä tiedostamaan tuon negatiivisen tunteen alkuperä ja antaa tietoja ja mahdollisuuksia oppia uutta aisti- ja tunneherkkyyttä esim. juuri erilaisten esteettisten ja taiteellisten kokemusten kautta.

Kritiikitön, jatkuva passiivinen minkä tahansa viihteen seuraaminen lienee yhteydessä paitsi tiedon — eli kasvatuksen — puutteen, myös sellaisiin työ- ja elämänolosuhteisiin, joissa ihminen ei saa suoraa tyydytystä ja iloa niistä. Turhauttavan työn, perhe-elämän jne. **vastapainoksi** hän sitten tarvitsee tuota 'hetken nautintoa' eli taide toimii näin 'aspiriininä päänsärkyyn'. Tällöin olisi tietenkin syytä pyrkiä vaikuttamaan suoraan noihin olosuhteisiin.

2.2 Taide välineenä

Taide on ihmiskunnan historiassa ollut hyvin merkittävä vaikuttamiskanava muidenkin kuin esteettisten päämäärien saavuttamiseen. Taiteen tehtävä voi olla myös esim. uskonnollinen, poliittinen, käytännöllinen tai teoreettinen. Jonkun taiteenlajin harrastamisen avulla saatetaan myös pyrkiä arvostettuun sosiaaliseen asemaan ja toisten ihmisten hyväksymiseen.

Primitiivisessä kansantaiteessa ei taide alunperin esiinny niinkään itseisarvona, vaan sen on synnyttänyt jokin uskonnollinen, käytännöllinen tms. tehtävä. Esimerkiksi jumalia miellyttääkseen ja hyvittääkseen ihminen on kehittänyt luovia henkisiä kykyjään mahdolli-

simman pitkälle ja näin aikaansaanut tuotoksia, joita vuosituhansia jälkeenpäinkin ihastellaan taiteena. Kuvaamataiteiden (vrt. nykyisin taideteollisuus ja rakennustaide) funktio on ollut myös käytännöllinen. Tarkoituksena on ollut tuottaa jokapäiväisessä elämässä tarvittavia käyttöesineitä. Tämäntyyppisessä taiteellisessa toiminnassa välineelliset tehtävät ovat kuitenkin yhdistyneet ihmisten esteettis-henkisten tarpeiden tyydyttämiseen ja näin palvelleet myös taiteen tekijää kokonaisvaltaisesti. Tänä päivänä meidän vaaranamme on, että taidetta käytetään tunteisiin vaikuttavana tiedostamattomana manipulointivälineenä sellaisten päämäärien saavuttamiseksi, jotka eivät palvele ihmistä itseään.

Ihmisen itsensä kannalta taiteen välineellinen merkitys on tietenkin positiivinen silloin, kun hän itse tietoisesti pyrkii ko. muihin päämääriin (esim. uskonnollisiin tai poliittisiin) ja juuri taiteellis-eettisen kokemisen ja/tai ilmaisuuden kautta. Mainitsemisen arvoinen myönteinen välineellinen taiteellis-esteettisen toiminnan tehtävä voisi olla myös praktinen. Teollinen valmistus on tehnyt tarpeettomaksi käyttöesineiden, kodintekstiilien tms. valmistamisen itse. Sillä että tekisimme edelleen itse näitä esineitä yms. myös taiteellis-esteettiset kriteerit huomioonottaen, on se psykkinen merkitys, että näin luomme elinympärisömme persoonalliseksi ja meille mielekkääksi. On todennäköistä, että tämäntapainen omien ideoiden, tunteiden, mielikuvien, fantasioiden yhdistäminen arkitodellisuuteen osaltaan saa meidät kokemaan elämäämme merkitykselliseksi ja vähentää vieraantumisen tunteita.

2.3 Taide tienä henkisiin kokemuksiin

Taide on kaipausta syvähenkiseen elämään, jossa "tunteen syvyydulottuvuus on suurin, jossa tunteen kohde, jokin arvo tajutaan 'pyhäksi', niin että se herättää alistuvaa hartautta." (Kaila)

Taiteellis-esteettisen toiminnan merkitys on usein määritelty itseisarvoksi (taide an sich, ohne Interesse) eli se viriää aidosta tarpeesta kokea ja ilmaista koettua todellisuutta jonkin taiteenlajin keinoin. Periaatteessa tällöinkin voidaan puhua taiteen välineellisyydestä pyritessä a) **itsensätoteuttamiseen** ja b) syvällisiin **henkisiin kokemuksiin**. Näissä tapauksissa välineellisyys kuitenkin palvelee taidetta kokevaa/tekevää ihmistä itseään eikä hänen ulkopuoleltaan asetettuja päämääriä.

Taiteellisella itsensätoteuttamisella tarkoitetaan taiteen keinoin tapahtuvaa tunteiden, fantasioiden jne. ilmaisua. Monilla tämä ta-

pahtuu pääasiassa itseä varten. Halutaan virkistystä, halutaan yhteyttä omiin tunteisiin ja aisteihin tai kokemuksiä siitä, että nuo tunteet, ideat, fantasiat voivat saada konkreettisen taiteellisen tuotoksen hahmon. Tuottamme musiikin, kuvan, runon, tanssin tms. avulla saamme jotakin 'itsestämme ulos' ja voimme tarpeen mukaan tarkastella itseämme aiempaa neutraalisemmin ja jäsentyneemmin. Tähän perustuu osaltaan taiteen mahdollisuudet toimia **terapiana** ja **itseymmärryksen** lisäjäjänä.

Tämä taiteen itseilmaisullinen funktio on varmasti yksi päämotiivi taidetta aktiivisesti tekemälle aikuiselle. Se että pystyy aikuisena oppimaan taiteellisen ilmaisun kaltaisia uusia tapoja oman itsensä kokemiseen ja välittämiseen, on itseluottamuksen kannalta varsin merkittävä kokemus etenkin kun moni aikuinen on lapsuudessaan elänyt uskossa, ettei osaa laulaa, piirtää, kirjoittaa jne. Esimerkiksi monien eläkeläistäiteilijöiden taiteelliset tuotokset osoittavat meidän mahtavia voimavarojamme, jotka siis saattavat puhjeta täyteen kuokistukseensa iässä, jolloin luulimme 'kaiken olevan ohi'. Ratkaisevaa on se, että rohkenemme asettua alttiiksi ja olemme valmiit oppimaan uusia asioita sekä tekemään työtä.

Henkiseltä perusolemukseltaan taiteellinen toiminta on **koettua henkistä yhteyttä** toisiin ihmisiin paitsi tässä ja nyt (esim. teatteri- tai musiikkiesityksessä), myös eri aikojen ihmisiin ja johonkin ikuisiin, tämän konkreettisen ja ajallisen ylittävään. Esimerkiksi jonkun musiikin välityksellä saatetaan kokea jopa jonkinlainen minän ja maailmankaikkeuden ykseyttä. Taiteen tekijän toiminta saattaa viritä tarpeesta välittää juuri jonkun taiteenlajin keinoin tietoa joko omista merkittävistä kokemuksista tai laajemmin merkittäviksi kokemistaan yhteiskunnallisista asioista toisille ja olla näin yhteydessä heihin. Vastaanottaja saa uutta tietoa ja kokemuksia siitä, että hän ei ole yksin omien tuntemustensa ja ajatustensa kanssa. Taiteilija on pystynyt antamaan konkreettisen muodon sellaiselle, minkä hänkin voi jollakin tavalla kokea omakseen. Taiteen vastaanottaja voi saada myös konkreettisia ratkaisumalleja omaan elämäänsä.

Vaikka eri taiteenlajeilla onkin yhteisiä funktioita, on myös ilmeistä että ne eri arvojen toteuttajina toimivat eri tavoin. Sosiaalisen taidekasvatuksen edustaja Boris Jusov (ks. Hosia 1980) on jakanut taiteenlajit sen suhteen, missä määrin ne toimivat toisaalta nk. itseilmaisun ja toisaalta yhteiskunnallisen tiedostamisen välineinä:

— ilmaisutaiteet (tanssi, suullinen esitys, mu-

siikki)

informaatiotaiteet (kuvataiteet, kirjallisuus, näyttämötaide)

— kommunikatiiviset taiteet (valokuva- ja elokuvataide, rakennustaide ym. sovelletut taiteet)

Monet määrittelevät musiikin puhtaammaksi taidelajiksi "kauneuden välittömimmäksi ilmaukseksi, kaikkein vähiten ulkonaisten seikkojen rasittamaksi" (Tagore 1926). Voisi ajatella, että kaikki Jusovin mainitsemat ilmaisutaiteen lajit ovat muita puhtaampia taidelajeja juuri siinä mielessä, että niiden funktio on ensisijassa itseisarvoinen, kun taas muut taiteenlajit toimivat selvemmin myös välineellisesti muitten tarkoituksien toteuttamiseksi.

3. Taide korviketoimintana

"Uskoakseni on hyvin tavallista, että taide syntyy epäonnesta, onnellisuuden puutteesta. Minun kohdallani se on ollut hyvin selvää: olisin tappanut itseni, ellen olisi saanut kirjoittaa ja maalata." (Sabato)

Kaikki meidän tarpeemme, halumme, toiveemme ovat sinänsä positiivisia. Erilaiset ulkoiset tekijät (soveltumattomat tilanteet, toisten paheksunta jne.) tai sisäiset tekijät (kuten erilaiset normit, pelot) voivat estää näiden tarpeiden suoran ja välittömän tyydytyksen. Luonnollinen reaktiomme tästä on jonkinlainen pettymys, suru, viha, masennus tms. Näiden tunteiden kokeminen ja ilmaisu saattaa jälleen noista esteistä johtuen jäädä tapahtumatta. Koska todelliset tarpeet ovat tyydyttämättä ja heränneet tunteet purkamatta, on tästä 'epäaidosta' elämästä helposti seurauksena erilaiset psykosomaattiset häiriöt, alkoholin väärinkäyttö, jopa itsemurhat. Missä tahansa tuon 'tunteenmuuntumisprosessin' vaiheessa esim. urheilu, työ tai taiteellinen toiminta voi muodostua siksi väyläksi, jonka kautta keskeneräisiä tunteita voidaan purkaa sosiaalisesti hyväksyttävällä ja vähemmän tuhoisalla näytävällä tavalla. Taiteessa tuo purkamaton pettymys, masennus, viha, halu kuolla saa käsitteellisen, symbolisen ja konkreettisesti aistittavan muodon, kaaos ja paha olo muodoillaan mielikuviksi (ks. Mantere 1981). Näin tuo keskeneräinen tunne saattaa tulla koetuksi ja ilmaistuksi niin, että ihminen vapautuu sen sitomasta energiasta eli tervehtyy. On kuitenkin todennäköistä, että vapautuakseen lopullisesti tällaisen tunteen kahlehtivasta voimasta ihmisen tulisi tiedostaa tunteen alkuperä ja kohde sekä se, että hän käyttää taidetta korviketienä.

Vaikka taiteellinen toiminta voi lisätä it-

seymmärrystä, empatiaa jne., korviketoimintana se saattaa myös estää todellisten tarpeiden ja tunteiden tajuamisen eli esimerkiksi sen, että teen intohimoisesti taidetta, koska en uskalla läheisiin kontakteihin ihmissuhteissani ja pyrin tyydyttämään hellyyden ja rakkauden tarpeeni taiteen välityksellä. On tunnettua, että korvikäväylänä käytetty taiteellinen toiminta käy tarpeettomaksi monilla, kun avoin ja välitön tunteenilmaisu alkaa onnistua.

4. Lopuksi

Kasvatuksen tulisi edistää aikuisen ihmisen mahdollisuuksia sellaiseen elämään, joka lähtee hänen todellisista tarpeistaan ja jonka hän voi tuntea aidoksi ja todelliseksi elämäksi. Tämä edellyttää ihmisen omaa aktiivisuutta sekä tämänsuuntaista elämistä vaikeuttavien tekijöiden tiedostamista ja poistamista.

Olen pyrkinyt kirjoituksessani osoittamaan, millä tavoin taiteellis-esteettinen toiminta osaltaan voi toimia tienä mielekkääseen ja nautittavaan elämään. Aisteihin ja tunteisiin vedotessaan taide parhaimmillaan ilmentää todellisuudesta jotakin merkitykselliseksi koettavaa ja kehittää meidän tietoisuuttamme vai tulisi-ko pikemminkin sanoa **tuntoisuuttamme**, aisti- ja tunneherkyyttämme. Meitä tällä tavoin herättämällä taide voi myös paljastaa niitä sekä omia subjektiivisia että yhteiskuntaa hallitsevia uskomusjärjestelmiä, jotka ohjaavat ja saattavat vääristää toimintojamme. Eli taide voi palvella meitä väylänä herkkyiden ja tunteiden ohjaamaan kriittiseen, emansipatoriseen tiedostamiseen jota Mezirow (1981) on aikuisen ihmisen oppimisen ja kasvatuksen kanalta pitänyt niin tärkeänä.

Lähteet

- Allardt, Erik. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Anhava, Helena. 1976. Sivusta. Helsinki: Otava.
- Blomstedt, Jan. 1982. Ikävystymisen taito. Taiteidenvälisen tutkimuksen aikakauslehti Synteesi 1, 2—4.
- Eisner, Elliot. 1981. "Or the Differences Between Scientific and Artistic Approaches to Qualitative Research." *Educational Researcher* 10,4.
- Hosia, Ulla. 1980. Oppilaiden tilahavaintojen kehittäminen I luokan kuvaamataidon opetuksessa. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kaila, Eino. 1943. Syvähenkinen elämä. Helsinki: Otava.
- Kramer, Edith. 1971. Art as Therapy with Children. New York.
- Mantere, Meri-Helga. 1981. Kuvaamataito ja taide-terapia. Kuvaamataidonopettajain liiton vuosijulkaisu Stylus 67.
- Merikallio-Nyberg, Arja. 1974. Luovan teon intentionaalisuudesta. Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 1.
- Mezirow, Jack. 1981. A Critical Theory of Adult Learning and Education. *Adult Education* 32,1.
- Oksala, Pellervo. 1978. Ihminen, kulttuuri ja taide. Filosofisia perusopintoja 4. Jyväskylä: Gummerus.
- Sabato, Ernesto. 1983. Taide on kapinaa todellisuutta vastaan. *Helsingin Sanomat* 9.7.1983.
- Salminen, Antero. 1981. Mitä taide opettaa. Kuvaamataidonopettajain liiton vuosikulkaisu Stylus 67.
- Sava, Inkeri. 1981a. Emotion and Cognition in Visual Art Education. Institute of Education, University of Helsinki. *Research Bulletin* 55.
- Sava, Inkeri. 1981b. Peruskoulun ala-asteen kuvaamataidon kirjoitetun opetus suunnitelman arvo- taustasta. Kuvaus ja arviointia. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 93.
- Sava, Inkeri. 1982. Tieteellinen ja taiteellinen suhteemme todellisuuteen. Suomen kasvatustieteellisen aikakauskirja *Kasvatus* 13,2.
- Tagore, Rabindranath. 1926. Sadana. Elämän oleellistaminen. Suom. J.A. Hollo. Helsinki: Otava.
- vonWright, Georg Henrik. 1981. Humanismi elämänasenteena. Helsinki: Otava.